
ÖTÜKEN

KERKÜK'TEN DERLENEN OLAY TÜRKÜLERİ

Prof. Dr. Suphi Saatçi

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1413
KÜLTÜR SERİSİ: 826

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-817-2

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım:1993, Anadolu Sanat Yayınları
2. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Ayşegül Büşra Çalık

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Karakış Basım

Baskı: İmak Ofset Basım Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika Numarası: 12531 Tel: (0212) 444 62 1

İstanbul- 2019

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

PROF. DR. SUPHİ SAATÇİ (Y. Mimar); 1946 yılında Kerkük'te doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kerkük'te tamamladı. İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (bugünkü Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)'nin Yüksek Mimarlık Bölümü'nü bitirdi.

Doktorasını tamamladı (1992) ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde doçent oldu (1994). Daha sonra aynı üniversitede profesörlüğe yükseldi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde Rektör Yardımcılığına atandı (1 Şubat 2011). Bu görevinde iken yaş haddinden emekli oldu (1 Temmuz 2013). Günümüzde Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölüm Başkanlığı görevini yürütmektedir.

Ulusal ve uluslararası bilgi şöleni (sempozyum) ve toplantılarda sunulmuş bildirileri ve yayımlanmış bir çok makale, inceleme ve araştırma yazıları vardır. Mimar Sinan ve Osmanlı mimarlığının klasik çağı, şehir ve medeniyet, geleneksel Türk evi üzerine araştırmalar yapmıştır. Ayrıca Irak Türkmenlerinin kültür tarihi üzerine yayımlanmış eserleri de bulunmaktadır.

Suphi Saatçi'nin Yayımlanmış Kitapları

- *Kerkük Çocuk Folkloru*, İstanbul, 1984 (2. Baskı, 2008);
- *Mimar Sinan*, İstanbul, 1987 (2. Baskı, 2013; 3. Baskı, 2014);
- *Mimar Sinan'ın Yapılarındaki Kitabeler*, İstanbul, 1988;
- *Mimar Sinan ve Tezkiretü'l-Bünyan*, İstanbul, 1989;
- *Mimar Sinan and Tezkiretü'l-Bünyan*, İstanbul, 1989;
- *Irak Muasır Türk Şairleri Antolojisi*, Ankara, 1991;
- *Kerkük'ten Derlenen Olay Türküleri*, İstanbul, 1992;
- *Tarihî Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı*, İstanbul, 1996;
- *Kerkük Güldestesi*, İstanbul, 1997 (2. Baskı, 2008);
- *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi (Nesir-Nazım), 6. Cilt: Irak (Kerkük) Türk Edebiyatı*, Ankara, 1997;
- *Kerküklü Mehmet Râsih Öztürkmen -Hayatı ve Şiirleri-*, İstanbul, 2001;
- *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, İstanbul, 2003 (4. Baskı, 2017);
- *Kerkük Evleri*, İstanbul, 2003 (2. Baskı, 2013);
- *Altunköprü*, İstanbul, 2004 (2. Baskı, 2018)
- *Hasretin Adı Kerkük*, İstanbul, 2004;
- *Bir Osmanlı Mucizesi Mimar Sinan*, İstanbul, 2005 (5. Baskı, 2016);
- *Kerkük'ün Sönmez Ateşi İzzettin Kerkük Armağanı*, İstanbul, 2006 (Ortak Yayın);
- The Urban Fabric and Traditional Houses of Kirkuk, İstanbul, 2007 (3. Baskı, 2014);
- *Kent Dokusu ve Geleneksel Evleriyle Kerkük*, İstanbul, 2007;
- *Irak Türkmen Boyları Oymakları ve Yerleşme Bölgeleri*, İstanbul, 2009 (2. Baskı, 2014);
- *Osmaneli ve Geleneksel Evleri*, İstanbul, 2009 (Ortak Yayın);
- كركوك وهويتها العمرانية (Kerkük ve Hüviyetüha'l-Umraniyye), İstanbul, 2009 (2. Baskı 2010);
- القبائل والعشائرالتركمانية في العراق ومناطق سكناهم(Al-Kabail ve'l-Aşairü'l-Türkmaniye fi'l-Irak ve Manatık Süknahüm), İstanbul, 2010;

- *Kerkük'ün Sesi Abdülvahit Küzecioğlu*, İstanbul, 2012 (2. Baskı, 2013);
- *Evliya Çelebi Kerkük'te*, İstanbul, 2013;
- *Sinan The Architect*, İstanbul, 2014;
- المعاري سنان (El-Mimariy Sinan), İstanbul, 2014;
- *Başımın Tacı Kerkük*, İstanbul, 2014;
- الكيان التركماني في العراق (El-Kiyan el-Turkmani fi'l-Irak) , İstanbul, 2014;
- *İmparatoluğun Mimari Dehası Sinan Atlası/The Atlas of Sinan Architectural Genius of an Empire*, İstanbul, 2015;
- *Kırklareli ve Geleneksel Evleri*, İstanbul, 2016 (Ortak Yayın);
- *Darağacında Sallanan Bayraklar*, İstanbul, 2016;
- *Sinan'ın Ayak İzlerinde Bir Payitahttan Diğerine Yolculuk*, İstanbul, 2017.

İÇİNDEKİLER

İkinci Baskıya Önsöz 9
Önsöz 11
Giriş 13

Olay Türkülerinin Doğuşu ve Yayılışı Üzerine Bazı Düşünceler 15

Kaynak Kişilerin Kısa Biyografileri

Reşid Küle Rıza 21
İzzettin Nimet 22
Sıdık Bende Gafur 23
Sıma Berber 24
Salih Mehemed Bekir (Deli Salih) 25
Abdülbaki (Bakıla) 26
Faik Naccar 27
Abdülvahit Küzecioğlu 28
Abdurrahman Kızılay 30
İnayet Salih Bayraktar 31
Abbas İbrahim Kerküklü 32

Repertuar

Muçıla Türküsü 35
Lem'an'ın Ölümü Üzerine Yakılan Türkü 37
Kâzım'ın Ağıdı 39
Meyhanaya Girdim (Uzunhava) 42
"Şu Vatanda" Başlıklı Bir Cinayet Türküsü 45
Sultan Aziz Türküsü 50
Yavuz Türküsü 55
Plevne Türküsü 58
Çanakkale Türküsü 62
Kıbrıs Olayları Üzerine Yakılan Türkü 70
Bir Savaş Türküsü 74
Bir Seferberlik Türküsü 79
Asker Türküsü (Ne Durupsan) 83
Karabağı Havasına Bağlı Olarak Okunan Bir Türkü 85
Bir Askerlik Türküsü (Altun Üzük Hoş Bilezik) 89
Yürüdüğ Edirne'den 92
Sivastopol Türküsü 95

Daraman Köprüsü 100
Çırpınırdın Karadeniz 104
Hamasi Bir Çocuk Tekerlemesi 112
İki Olay Türküsü Hakkında 113

SONUÇ 115
SÖZLÜK 117
YARARLANILAN KAYNAKLAR 126

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

KERKÜK'ten Derlenen Olay Türküleri kitabının 1993'te yapılan ilk baskısının üzerinden 26 yıl geçmiş bulunuyor. Eserin ikinci baskısı gündeme gelince, tekrar baştan sona kadar konuyu ele almak ve bu uzun zaman zarfında elde edilen yeni çalışmalardan da yararlanarak eseri zenginleştirmek gerekirdi. Bu düşüncelerle eserin üzerinde çalışarak eksik ve gedikleri giderilmiştir.

Kerkük yöresinde yaşayan bu türkülerin derlenmesi, aslında Türk halk müziği repertuarına katkı sunmak amacı ile ele alınmıştır. Özellikle geniş bir coğrafya üzerinde yaşayan milletimizin ortak hafızasında izleri günümüze kadar devam eden olay türküleri, tarihî maceramızın anılarını canlı tutması açısından da büyük önem taşımaktadır.

Balkanlardan Yemen'e, Batum'dan Cezayir'e, Kırım'dan Kerkük ve Musul'a kadar uzanan geniş bir coğrafi alanda yayılan bu türküler, gönül coğrafyamızın çekim alanına giren toplulukları da etkilemiştir. Bin yıl kadar aynı bayrak altında aynı kaderi paylaşan toplulukların sevinçleri de acıları da elbette ki ortak olur. Geniş bir coğrafyada yaşayan her toplumun şehit verdiği Çanakkale Mahşerinin, bütün bir milletin hafızasından silinmesi, bu bakımdan mümkün değildir.

Birliğimizin, beraberliğimizin tapusu olan olay türkülerinin, ülkemizin ve milletimizin birlik ve beraberliğini her zaman ve daima canlı tutması dileğiyle…

Etiler, Mayıs 2019 **Suphi Saatçi**

ÖNSÖZ

ELİNİZDEKİ araştırma, Kerkük'te günümüze kadar yaşayan olay türkülerini içine almaktadır. Uzun zamandan beri toplanmasına çalışılan bu türküleri, bir kitap olarak yayınlamayı hiç düşünmemiştim. Ancak türküleri bir araya getirip, araştırmanın bir kitap hacmine ulaştığını görünce, doğrusu ben de şaşırmış oldum.

Bu araştırmanın kitap haline gelmesini sağlayan, hiç şüphesiz kaynak kişilerdir. Kendilerinden derlediğim bu malzemelerin kitaplaşmasını görmek ise, şimdi ne yazık ki beni üzüyor. Çünkü bana malzeme veren ve bu kitapta yer alan türkülerin tamamına yakınını sunan bu kaynak kişilerin bir kısmı rahmete kavuşmuş bulunuyor. Kitabı onların görmesi artık mümkün olmadığına göre, şimdi içimde burukluk var. Kendilerine Tanrı'dan rahmet diliyorum. Hayatta olan kaynak kişilere de teşekkürlerimi sunarken, heyecanımı kendileri ile paylaştığımı belirtmek istiyorum.

Kitabı hazırlarken incelenen türkülerin başka bölgelerde geçen varyantlarına ve bunlar ile ilgili görüş ve yorumlara da ağırlık verilmiştir. Bu arada türkülerin notaları olmadan yayınlanmasının, fazla kıymet ifade etmeyeceği yolunda genç dostum Süleyman Şenel beni uyardı. Böylece, S. Şenel'in yorucu ve titiz çalışması sonucu, ezgilerin notaları eklenerek, kitap daha bir doyurucu nitelik kazanmış oldu. Değerli katkılarından dolayı S. Şenel'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Kitap yayınlamanın artık başlı başına bir büyük yatırım olduğu günümüzde, hâlâ bu işi önemli bir hizmet kabul ederek sürdüren idealist aydınların bulunması, kültür dünyamız adına bir övünç kaynağı sayılır. Bu duygu ve düşünce içinde kitabın basımını gerçekleştiren Rahmetli İ. Gündağ Kayaoğlu'na minnet ve şükranlarımı bildirmek istiyorum.

Etiler, Şubat 1993 **Suphi Saatçi**

GİRİŞ

Canlılığını ve diriliğini günümüze kadar sürdüren Türk halk türküleri, konularına göre, kendi içlerinde bölümlere ayrılır. Bunların arasında önemli bir küme oluşturan olay türküleri, hem metin hem de ezgi yönünden ayrı bir değer taşır.

Bütün bir milletin kaderini ilgilendiren olayları konu edinen bu türküler, ister söz, ister ezgi bakımından olsun, hamasi motiflerle süslü yapılarından dolayı, daha geniş halk kitlesinin duygu ve düşüncelerini dile getiren belgelerdir. Bu özelliklerinden dolayı türküler, mahalli sınırları aşarak, geniş bölgelere, hatta bütün bir millete mensup topluluklar arasında yayılma istidadı gösterirler.

Bir milletin ortaklaşa paylaştığı kahramanlık duygularının ve dünya görüşünün, olay türkülerine sinmesi, her topluluğun bu türküleri kendi yöresine mal etmesine[1] yol açmıştır. Nitekim Sivastopol, bir Çanakkale yahut Plevne veya Yavuz türküsünü, Anadolu'nun çeşitli yörelerinde görebiliyoruz. Bunun gibi aynı türkünün Batı Trakya'da, Prizren (Yugoslavya)'de Kıbrıs veya Kerkük'te karşımıza çıkması yadırganmamalıdır.

Bu düşünce ile Kerkük'te yaşayan olay türküleri toplanmış ve bu türküler ile ilgili açıklayıcı bilgiler verilmiştir. Bu türkülerin, başka yörelerde varyantlarına da işaret edilerek karşılaştırmalar yapılmıştır. Toplanan türkülerin bir kısmının ezgileri biliniyorsa da ezgilerine bazı mahalli motiflerin sinmesi göz önünde tutularak, bu türkülerin notaları ile birlikte verilmesi uygun görülmüştür.

Türkülerin belgelendirilmesinde önemli bir husus da kaynak kişilerin varlığıdır. Bu bakımdan, kaynak kişiler belirtildikten başka, bunların kısa biyografilerinin verilmesi yararlı bulunmuştur.

Kerkük'te söylenen olay türkülerinde, dil bakımından genellikte Türkiye Türkçesi'nin etkileri görülmektedir. Olay türkülerinin

---

[1] M. Özbek, *Folklor ve Türkülerimiz*, İstanbul, 1975, s. 357

doğuşu ve yayılışı göz önüne alınırsa, bunun da doğal karşılanması gerekir. Bununla beraber, mahalli ağzın da ağır bastığı türkülerin sözleri verilirken, ağız özellikleri olduğu gibi korunmuştur. Bu durum hem türkülerin sözlerindeki değişiklikleri hem de Kerkük Türkmenlerinin ağız özelliklerini türkülerin sözleri üzerinde gösterebiliyor. Bu hususu göz önünde bulundurarak, türkülerde geçen mahalli sözcükleri içine alan bir sözlüğün eklenmesi de yararlı görülmüştür. Eserin sonunda ise, yararlanılan kaynak kişilerden ayrı olarak, basılı kaynakların bir listesi verilmiştir.

Yazar, Mart 1978 tarihinde Kerkük'te
Mustafa İlik ve İnayet Bayraktar'dan derleme yaparken.

OLAY TÜRKÜLERİNİN DOĞUŞU VE YAYILIŞI ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER

Diğer türküler gibi, olay türkülerinin doğuşu, teorik olarak, bir önemli olayın meydana gelmesine bağlanmaktadır. Savaş, bozgun, ayaklanma, kahramanlık, eşkıyalık, cinayet ve büyük aşk olayları gibi temaları işleyen Türklerin bu kümeyi oluşturduğu ileri sürülmüştür.[1]

Böylece Sivastopol[2], Birinci Dünya Savaşı[3], Efeler[4] veya Yemen[5] gibi, bütün bir milleti yakından ilgilendiren ve yıllarca acılara düşüren türkülerin, birçok yerde ortaya çıktığı görülmektedir. Bunun gibi savaş tutsağı düşen Kırım Tatarları, Başkırtlar ve Kazan Tatarlarının karşılaştıkları acılar gibi[6], bazen bütün bir topluluğun uğradığı felaketler de bununla ilgili türkülerin doğmasına yol açar.

Bazı bölgelerin, tarihin belli bir döneminde yaşadığı yoğun olaylar müzik ürünlerini derinden etkiler. Uzun yıllar, savaş, göç ve kanlı baskınlara sahne olan Balkanlar ve Rumeli Bölgesi'nin müzik ürünlerinde Tuna'yı, Plevne'yi ve Estergon'u[7], hüznü, acıyı, kahramanlığı kısacası büyük bir felaketi yaşayan insanların dramını, hep ön planda görürüz. Nitekim serhat türkülerinin, Türk hamaset ve kahramanlığının sembolü olması bundandır.[8]

Bunun yanı sıra, bir anda meydana gelen bir olayın üzerine yakılan bu türkünün, o olayın güncelliğini yitirmesi üzerine, unutuldu-

---

1 C. Öztelli, Evlerin Önü, İstanbul, 1972, s.15

2 Y. Z. Demirci, *Anadolu Köylerinin Türküleri*, İstanbul, 1938, s. 259

3 R.Yalgın, "Cihan Harbi ve Halk Türküleri", *Görüşler* (Adana Halkevi), sayı: 22, (2. Teşrin 1939), s. 18-23

4 H. Ongan, "Bir Kışla Türküsü: Efeler", *Türk Yurdu*, yıl: 1, sayı: 3, (236), (Eylül 1954), s. 223-225

5 A.R. Alp, "Yemen Türküsü", *Köy Postası*, sayı: 77, (Kasım 1950), s. 22-23 ve 35

6 A. Güzel, "Kırım Türklerinin Esâret Türküleri", *Türk Musîkisinin Dünü Bugünü Yarını*, Hazırlayan: F. Halıcı, Ankara, 1986, s. 191

7 Fazla bilgi için bkz: A.R.A. "Serhat Türküleri", Köy Postası, sayı: 76, (Ekim 1950), s. 20-21 ve 27; E.N. Gökşen, "Tuna Boylarından Anavatana", *Köy Postası*, sayı: 182, (9/1959), s. 11,18 ve 23; L. Erçin, *Serhat Türkülerinden Duyuşlar*, İstanbul, 1961

8 S. Y. Ataman, "Serhad Türküleri", *Türk Musikisi Dergisi*, cilt: 3, sayı: 26, (Aralık 1949), s. 17

ğu da olabilir. Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, Musul'un, Türkiye ile İngiltere arasında çekişme konusu olduğu bir dönemde, İstanbul'da;

Biz Musul'u vermeyiz cenk eyleriz
Âlemleri düşmanlara tenk eyleriz

dizeleri ile başlayan bir marşın yayıldığını, o dönemi yaşayanlardan duymuştum. Daha sonraları Musul meselesinin unutulmasıyla birlikte, bu marş da tarihe karışacak, hafızalardan silinmiştir.

Buna karşılık, bazen meydana gelen bir olayın yarattığı heyecan, bir türkünün yakılmasına yol açabilir. Kıbrıs olaylarının, Kerkük Türkleri üzerinde yarattığı heyecanın, eski bir türkünün ezgisine, Kıbrıs üzerine söylenen dörtlüklerin giydirilerek, yeni bir türkünün doğmasına yol açması, yakın tarihte tanık olduğumuz açık bir örnek sayılabilir. Yine yakın tarihlerde, "Çırpınırdın Karadeniz" türküsünün, halkın duygularına tercüman olmasından dolayı, Kerkük'te yayılıp, sevilmesi gibi…

Belli bir olayın meydana gelmesi veya bir savaşın olması, çoğu kez âşıkların (saz şairlerinin) o savaşa katılmaları, ya da savaşa katılanlardan dinlediklerini aktarmaları ile de, o olay veya savaş üzerine şiirlerin meydana geldiği olabiliyor.[9]

Bir ülke içinde çeşitli yollardan bir bölgeden bir bölgeye türkülerin yayılmasında gezginci âşıkların, ticaret kervanlarının, göçlerin, askere gidiş ve dönüşlerin önemli rolü olduğu unutulmamalıdır.[10] Özellikle asker ocakları, kışlalar bütün bir millete mensup gençlerin birleşip kaynaştığı bir merkezdir. Çeşitli bölgelerden gelen bu gençler arasında halk sanatçıları, âşıklar gibi, türkülere ve halk ezgilerine meraklı olanların bulunacağı şüphesizdir. Bu yüzden sanatçılar kışlalarda, asker ocaklarında, karşılıklı olarak türkü alışverişlerinde bulunurlar. Her sanatçı kendi bölgesinin türküsünü okurken, başka bölgelere mensup okuyuculardan da, kendileri için yeni sayılan türküler öğrenmiş olurlar. Böylece bazı sanatçılar, ilk defa olarak

[9] S. Sakaoğlu, "Manzum Tarihi Destanlarda Anlatılan Hadiselerdeki Gerçek Payına Dair Birkaç Örnek", *Türk Folkloru Araştırmaları 1988/2*, Ankara, 1988, s. 140

[10] A. Oy, "Türkiye ve Yugoslavya Arasında Bir Türkü", *Folklor ve Etnografya Araştırmaları 1984*, İstanbul, 1984, s. 393